

Література:

1. Основи римського приватного права: Навчальний посібник – Львів: Ред.-вид. відділ Львів, ун-ту, 2000. – 238с.
2. Лазар Я. Собственность в буржуазной правовой теории: пер. с нем. / Я. Лазар. – М. : Юрид. лит., 1985. – 182 с. С.8
3. Перетерский И.С., Новицкий И.Б. Римское частное право./ И.С. Новицкий. – М., 2005.
4. Копылов А. В. Вещные права на землю в римском, русском дореволюционном и современном российском гражданском праве. / А. В. Копылов. – Москва, 2000.
5. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. М., 1997.
6. Бышков П. А. Права на чужие земельные участки в римском праве. / П. А. Бышков. // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки – 2010. – № 3
7. Ефимов В. В. Догма римского права / В. В. Ефимов. – Т.1 – Пг, 1918.
8. Бартошек М. Римское право: Понятие, термины, определения. / М. Бартошек. – Москва, 1989.

Куцин Антон Васильович,

аспірант 2 року навчання кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права

Омельчук О.С.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ.ВІД РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА ДО СУЧАСНОГО ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

За прийнятим визначенням зобов'язання з відшкодування шкоди – це такі цивільно-правові зобов'язання, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (заподіявача шкоди) повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків.

Зобов'язання у найзагальнішому вигляді представляє собою відносини учасників економічного обороту (товарообміну), які регулюються нормами зобов'язального права, тобто є одним із різновидів цивільних правовідносин.

Зобов'язальні правовідносини у цивільному праві прийнято називати зобов'язаннями, тобто терміни «зобов'язальне правовідношення» та «зобов'язання» є тотожними.

Однак, необхідно відмітити специфіку зобов'язання як цивільного правовідношення полягає у тому, що:

- зобов'язання в основному опосередковують процес переміщення майна або інших результатів праці.

- зобов'язальні правовідносини встановлюються з конкретним суб'єктом і, отже, мають відносний характер.

- зобов'язання містять обов'язок вчинити певні активні позитивні дії (однак іноді можуть включати і пасивні дії)

- вирішальне значення для юридичного змісту зобов'язань має надана управомоченій особі можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи. Саме тому в зобов'язальних правовідносинах суб'єктивне право іменується правом вимоги, а обов'язок – боргом [5, с. 6].

Відмічаємо, що назва зобов'язання із заподіяння шкоди бере свій початок і походить від латинського слова «delictum», яке застосовувалося ще римськими юристами і означало правопорушення [2]. Саме римські юристи звернули увагу на дуже цікаву обставину, що спочатку виникли не договірні зобов'язання, як це може здатися на перший погляд, а зобов'язання, пов'язані з правопорушеннями. Пов'язують це з тим, що в найдавніші часи державна влада взагалі не втручалася у відносини приватних осіб – реагувати на порушення інтересів мали самі потерпілі.

З розвитком суспільних відносин в давньоримській державі певного часу з'являються поняття помсти і відповідальності, що їх застосовують як окремі (приватні) особи, так і можновладці. Багато таких прикладів дає рання історія Риму, достатньо звернутися до творів Тита Лівія, Плутарха, Корнелія Тацита, щоб уявити собі цю складну суміш «права і неправа» [2].

Проте до такого стану речей римський розум був не готовий. Римляни взагалі не сприймали нераціональність, нелогічність, ускладненість відносин. Поступово формуються погляди, згідно з якими, помста повинна бути замінена якимись діями, спрямованими на усунення кривди.

У найдавніші часи зміна підходів полягала у тому, що почали допускати усунення помсти шляхом угоди між потерпілим і порушником про те, що останній сплатить певну суму для компенсації порушеного інтересу.

Однак така угода ще не створює зобов'язань, якими ми звикли їх бачити, а саме юридичного обов'язку сплатити для порушника не існує, і якщо він не платить, все повертається у первісний стан, тобто, в кінцевому підсумку, все знов-таки може бути зведено до помсти потерпілого .

Саме тому, з часом у ці відносини втручається держава, забороняючи помсту і стягуючи штраф з порушника. Відтак уперше виникає юридичний стан повинності: порушник вже юридично зобов'язаний сплатити потерпілому штраф (роена). Отже, з'являється і поняття правопорушення (делікту) [3].

Що ж стосується деліктних зобов'язань, то вони в давні часи мали на собі відбиток кровної помсти. Вони були найпершим видом зобов'язань з моменту їх виникнення, запроваджені для компенсації майнових втрат, понесеної потерпілим шкоди від вчинення делікту та виховували римських громадян у дусі бережливого ставлення як до чужих майнових і немайнових благ, так і до особистого майна і здоров'я.

З часом санкції набули вигляду системи штрафів. У таблиці VIII Законів XII таблиць знаходимо відлуння давніх часів: «Якщо вчинить каліцтво членів і не помириться з (потерпілим), то хай і йому самому буде заподіяно те саме» [1]. Однак тут встановлено й інші правила: «Якщо рукою або палицею переломить кістку вільній людині, хай заплатить штраф в 300 асів, якщо рабу – 150 асів. Якщо вчинить кривду, хай штраф буде 25» [1]. Ця ж таблиця проголошує: «Якщо хто поскаржиться, що домашня тварина вчинила збитки, то слід або видати (потерпілому) тварину, що вчинила шкоду, або відшкодувати вартість завданих збитків» [1]. Як ми бачимо, вже в ті часи започатковується і майнова відповідальність за шкоду, заподіяну речам.

Римські юристи вже в ті часи відрізняли деліктну відповідальність від договірної. Деліктна відповідальність формувалася за іншим принципом, ніж договірна, а саме за принципом *кумуляції*. Договірна відповідальність могла бути частковою чи солідарною, тобто кожен з боржників ніс відповідальність або винятково за свою частку, або відповідав повною мірою за заподіяну шкоду, тим самим звільняючи від цього решту спів боржників [3]. Деліктна відповідальність при вчиненні делікту кількома особами ніби помножувалась на їх число, тобто кожен з тих, хто заподіяв шкоду, відповідав повною мірою (наприклад, за позовом із крадіжки штраф зобов'язані сплатити у повному обсязі всі злодії, які брали участь у крадіжці).

Так само не збігалася дієздатність осіб у договірному праві та деліктному зобов'язанні. Неповнолітні за римським правом не могли вступати в договірні відносини, і, отже, нести договірну відповідальність, а деліктна відповідальність наставала і для них.

Треба відмітити, що з часів Законів XII таблиць зберігалась так звана ноксальна відповідальність *pater familias* за шкоду, заподіяну його підвладними дітьми і рабами. Якщо делікт вчиняв підвладний або раб, *pater familias* надавалося право вибору – відшкодувати заподіяні підвладним чи рабом збитки або видати винного для розправи, а пізніше – для відробітку шкоди [4].

Римська юриспруденція того часу так і не виробила загального правила, за яким деліктна відповідальність наставала за будь-яке неправомірне вчинення шкоди.

Так само як і система контрактів, так і система деліктів мала замкнений характер і вичерпний перелік правопорушень. Деліктами визнавалися тільки ті правопорушення, що в законі визначалися як: а) кривда (особиста образа); б) крадіжка; в) неправомірне знищення або пошкодження чужого майна.

Наостаннє відмічаємо, що саме римські юристи, виявляючи загальне поняття зобов'язання, в самому визначенні проводили розмежування права на річ і права вимагати дії.

Суть зобов'язання не в тому полягає, щоб зробити нашим який-небудь тілесний предмет, але щоб зв'язати перед нами іншого в тому відношенні, щоб він що-небудь дав, зробив, надав.

Література:

1. Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана.- М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
2. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
3. Деліктні зобов'язання римського приватного права: поняття, система, рецепція: монографія / С.Д. Гринько; за наук. Ред.. Є.О. Харитонova. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012. – 724с.
4. Харитонов Є.О. Приватне право у Стародавньому Римі. Навчальний посібник. – О.: АО БАХВА, 1996. – 160 с.
5. Цивільне право України : В 2-х томах. Т. 2. Підручник / За ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.О. Харитонova; канд. юрид. наук Н.Ю. Голубевої. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 832 с.

Обіход Олена Миколаївна,

аспірантка кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права

Харитонов Є.О.

НАЙМ РЕЧЕЙ (LOCATIO-CONDUCTIO RERUM) ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ

Найм речей (locatio-conductio rerum) за римським правом є договором, за яким одна сторона (наймодавець, locator) зобов'язується надати іншій стороні (наймачеві, conductor) одну або кілька певних речей для тимчасового користування, а інша сторона зобов'язується сплачувати за користування цими речами певну винагороду (merces, pensio) і по закінченні користування повернути речі у схоронності наймодавцеві [1, 372; 2, 363].